

ԳԵՎՈՐԳ ՎԻՐԱԲՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
պետության և իրավունքի տեսության ու
պատմության ամբիոնի հայցորդ

ՓԱՍՏԱԳԻ ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՁ

Փաստացի կանխավարկածների հիմնահարցն իրավունքում ամենևին էլ նոր չէ, իսկ վերջիններիս էության բացահայտման գաղափարը մինչ օրս շարունակում է հանդես գալ՝ որպես իրավագետների ստեղծագործական կյանքի անբաժան ուղեկիցներից մեկը: Մասնավորապես, փաստացի կանխավարկածների վերաբերյալ՝ տասնամյակների կտրվածքով իրավաբանական մտքի ամփոփ նկարագիրը հանգում է նրան, որ դոկտրինում ձևավորել է երկու մոտեցում՝ փիլիսոփայական և իրավաբանական, որոնք կանխավարկածները, ըստ ամրագրման փաստի, դասակարգում են օրինականի և փաստացիի՝ առաջարկելով հիմնահարցի լուծման իրենց պատկերացումները: Խնդիրն այն է, որ առաջարկվող լուծումները ոչ թե ձևավորում են միասնական մոտեցում, այլ ընդհակառակը՝ տանում են դեպի փակուղի՝ համալրելով իրավական կանխավարկածների ընդհանուր տեսության մշակման խոչընդոտների շարքը:

Իրավական կանխավարկածների ճյուղային մոտեցումների միասնականացման ընդհանուր տեսության հայեցակարգի մշակման նպատակով պայմանավորված՝ սույն հոդվածը նվիրվել է փաստացի կանխավարկածներին, որի շրջանակներում հեղինակը վերլուծել է փիլիսոփայական և իրավաբանական մոտեցումների կողմից առաջարկվող լուծումները, վեր է հանել թերությունները, կոնկրետացրել հիմնահարցը, նորովի ներկայացրել վերջինիս լուծման իր տեսլականը. իրավաբանական հանրության կողմից ավանդական մոտեցումներից չիրաժարվելու դեպքում՝ իրավագիտության մոտալուտ ապագան: Կատարված հետազոտությունը, որի մեթոդաբանական հիմքն իրավունքի գործիքակազմային տեսությունն է, ունի տեսագործական նշանակություն:

Հիմնաբառեր- փաստացի կանխավարկած, իրավական կանխավարկած, օժանդակ իրավական միջոց, իրավանորմ, իրավական սկզբունք, իրավունքի անալոգիա, իրավունքի գործիքակազմային տեսություն, կանխադրույթ, դատողություն, մտահանգում, պոզիտիվ իրավունք:

Իրավաբանական դոկտրինում, ի համեմատությամբ, օրինակ՝ իրավանորմի և իրավական կանխավարկածի կամ իրավական սկզբունքի և իրավական կանխավարկածի հարաբերակցությանը, փաստացի կանխավարկածների հարցը մշտապես գտնվել է իրավաբան-գիտնականների ուշադրության կենտրոնում: Մասնավորապես, դժվար է գտնել իրավական կանխավարկածներին նվիրված երկու կամ ավելի ատենախոսություն, ուսումնական դասագիրք, ձեռնարկ կամ մենագրություն, որոնց շրջանակներում հեղինակներն իրավական կանխավարկածների դասակարգման տեսանկյունից անդրադարձ կատարած չլինեն փաստացի կանխավարկածներին: Այս նույն տրամաբանության շրջանակներում, սակայն, դժվար է նշված աղբյուրներում գտնել այն հարցի պատասխանը, թե այդ հետազոտությունները հանուն ինչի՞ են կատարվել: Իհարկե, բացատրությունն այն չէ, որ իրավական կանխավարկածի և իրավական այլ միջոցների հարաբերակցության հիմնահարցը, այնուամենայնիվ, նվազ կարևոր է, քան՝ փաստացի կանխավարկածներինը: Առկա իրավիճակն ավելի շատ, այսպես կոչված, «գիտական ճաշակի» հարց

է, որն, անշուշտ, իր բացասական հետազոծման է թողել իրավական կանխավարկածների ընդհանուր տեսության մշակման ճանապարհին: Ավելին, փաստացի կանխավարկածների ու իրավական այլ միջոցների հետ հարաբերակցության հիմնահարցերը սերտորեն կապված են միմյանց հետ: Հետևաբար, փաստացի կանխավարկածների վերաբերյալ հետազոտություն իրականացնելիս, ամենից առաջ պետք է խորհել հետևյալ հարցադրումների շուրջ՝ հանուն ինչի՞ է հետազոտությունը կատարվում, ո՞րն է նպատակը: Եթե նպատակը գիտական նոր ճշմարտության բացահայտումն է, ապա ո՞րն է այդ ճշմարտությունը, որո՞նք են վերջինիս որոշման չափանիշները, ու՞մ է այն անհրաժեշտ և ինչի՞ համար: Մեր պատկերացմամբ՝ անհրաժեշտ է այն ճշմարտությունը, որն անհատի և հասարակության իրավական կարգավորման տեսանկյունից պիտանի և օգտակար է (ունի պրազմատիկություն), որի նպատակի շուրջ առկա է կոնսենսուս:

Նշված հարցադրումների և վերջիններիս վերաբերյալ մեր պատկերացումների համատեքստում՝ սույն հետազոտությունը նվիրվել է փաստա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ցի կանխավարկածների հիմնահարցին, ոչ թե իրավագիտության մեջ ձևավորված գիտական «ավանդույթներից» կամ «նորաձևություններից» հետ չմնալու, այլ այն պարզ պատճառով, որ (1) *փաստացի կանխավարկածների էությունը շարունակվում է մնալ չբացահայտված, որի բացահայտումը, սակայն, ունի գործնական նշանակություն, (2) այդ հիմնահարցի քննարկումը հնարավորություն կընձեռնի մի մասով ընկալելու իրավական կանխավարկածի էությունն ու նշանակությունը, (3) պիտանիության և օգտակարության տեսանկյունից՝ հետազոտության արդյունքներն իրավակիրառին, իրավաիրացնողին, հետազոտողներին հնարավորություն կտան ընկալելու, ինչպես փաստացի իրավական և ուղղակի ու անուղղակի իրավական կանխավարկածների տարբերությունները, այնպես էլ՝ իրավական կանխավարկածի և իրավական այլ միջոցների հարաբերակցության հետ կապված հարցերը, որոնք դարձյալ ունեն գործնական նշանակություն*: Այլ կերպ ասած՝ կատարված հետազոտությունը, որի մեթոդաբանական հիմքն իրավունքի գործիքակազմային տեսությունն է¹, ունի տեսագործնական նշանակություն: Իսկ ինչպիսի՞ն է փաստացի կանխավարկածների շուրջ արդի վիճակն իրավաբանական դոկտրինում, ո՞րն է հիմնահարցը և որո՞նք են վերջինիս լուծման ուղիները:

Եթե վերցնենք և սկսենք բարեխղճորեն ուսումնասիրել մասնագիտական գրականությունը, ապա կտեսնենք, որ իրավաբանական միտքն ամբողջությամբ ողողված է այն գաղափարով, համաձայն որի՝ պատմական առումով «փաստացի կանխավարկածներ» հասկացությանը համապատասխանել է միջնադարում կիրառվող «praesumptiones hominis» եզրույթին²: Գ.Ի. Մեյերը «praesumptiones hominis»-ը կամ ինչպես հաճախ նշվում է գրականության մեջ՝ համամարդկային կանխավարկածները³, տարանջատելով օրենքով նախատեսված կանխավարկածներից, նշում էր, որ վերջինիս ներքո պետք է հասկանալ մարդկանց պատկերացումների, ընդհանուր տրամաբանության և փորձի վրա հիմնված փաստի մասին կարծիք, որը, սակայն, չունի հարկադրական բնույթ⁴: Ե.Վ. Վասկովսկու կարծիքով՝ փաստացի կանխավարկածների արժեքն այն է, որ վերջիններս թեև դատարանի համար պարտադիր չեն, այնուամենայնիվ, ըստ անհրաժեշտության, դատարանը կարող է ղեկավարվել այդպիսի կանխավարկածներով⁵: Փաստացի կանխավարկածների մասին այդպիսի վերաբերմունք ժամանակին արտահայտել են նաև Ի.Օ. Օրշանսկին⁶, Գ.Ֆ. Դորմիդոնտովը⁷, Յու.Ս. Գամբարովը⁸, Ե.Ա. Նեֆեդևը⁹, Կ.Պ. Պոբեդոնոսցևը¹⁰ և այլք:

Այս կերպ հարցին մոտենալու միտումները շարունակվում են նաև այսօր: Մասնավորապես, իրավագետները առաջարկում են կանխավարկածները, ըստ ամրագրման փաստի, դասակարգել իրավականի կամ օրինականի և փաստացիի¹¹: Եթե փորձենք առավել ընդհանուր կերպով ներկայացնել արդի վիճակը, ապա կարող ենք արձանագրել, որ քննարկվող հարցի շուրջ ձևավորվել է երկու մոտեցում՝ փիլիսոփայական և իրավաբանական: Առաջին մոտեցման կողմնակիցները գտնում են, որ փաստացի կանխավարկածներն իրավունքում իրականացնում են որոշակի գործառույթներ, որոնք, սակայն, չեն հանգեցնում իրավաբանական հետևանքների, իսկ երկրորդ իրավաբանական մոտեցումը՝ մերժում է փաստացի կանխավարկածների գոյությունը: Սակայն, միևնույն ժամանակ, վերջինիս կողմնակիցները նույնպես նշում են, որ, թեև փաստացի կանխավարկածները չեն ամրագրվում իրավանորմերում և չեն հանգեցնում իրավաբանական հետևանքների ու պարտադիր չեն դատարանների համար, այնուամենայնիվ, ունեն որոշակի նշանակություն¹²:

Եթե մի պահ հետադարձ հայացք գցենք, ապա կտեսնենք, որ երկու մոտեցումներն էլ համակարծիք են այն հարցի շուրջ, որ փաստացի կանխավարկածները դատարանների համար պարտադիր չեն և իրավական հետևանքներ չեն առաջացնում: Արդյունքում՝ մնում է միայն այն, որ փաստացի կանխավարկածները, ըստ նշված մոտեցումների, իրականացնում են որոշակի գործառույթ, հետևաբար՝ ունեն որոշակի նշանակություն և դեր: Այդ դեպքում հարց է առաջանում՝ ինչու՞ են շարունակում վիճել, ինչու՞ այս հարցի վերաբերյալ մինչ օրս չեն ձևավորում միասնական մոտեցում: Մնում է ենթադրել, որ հարցադրման էությունը վերջիններիս համար շարունակում է մնալ չընկալված և չբացահայտված. հիմնահարցը, որը պետք է ստանա իր լուծումը, հետևյալն է՝ *«փաստացի կանխավարկածն իրավակա՞ն է, թե՞ ոչ: Եթե իրավական է, ապա պետք է հանգեցնի նաև իրավական հետևանքների, իսկ, եթե իրավական չէ, ապա պետք է դադարեցնել այդ ուղղությամբ հետազոտությունների իրականացումը»*: Հարկ է նկատել, որ քննարկվող հարցի գոյությունը նաև ուղղակի և անուղղակի իրավական կանխավարկածների ոչ ճիշտ ընկալման արդյունք է:

Այս հիմնահարցի լուծման բանալին գտնելու համար առաջարկում ենք հետևյալ ճանապարհային քարտեզը՝ *վերլուծել փիլիսոփայական և իրավաբանական մոտեցումների կողմից առաջարկվող չափանիշները, վեր հանել թերությունները և ներ-*

կայացնել հիմնահարցի լուծման մեր տեսլականը:

Այսպես, Ս.Պ. Գրուբցովան նշում է, որ փաստացի կանխավարկածը լավագույն դեպքում փաստի մասին հավանական ենթադրություն է, որը, հաշվի առնելով նորմատիվ ամրագրման բացակայությունը, չի հանգեցնում իրավական հետևանքների¹³: Խնդիրն այն է, որ հեղինակի, որը *թեև խուսափել է իրավական կանխավարկածի հասկացությունը սահմանելուց*, աշխատանքի երկրորդ գլխի առաջին պարագրաֆն ուսումնասիրելիս, որը նվիրված է եղել իրավական կանխավարկածի էությանը, ակնհայտ է դառնում, որ վերջինս իրավական կանխավարկածը ևս դիտարկում է որպես ենթադրություն, որի հատկանիշներից է ինդուկտիվ բնույթը և հավանականությունը¹⁴: Այստեղ հարց է առաջանում. եթե ինչպես իրավական, այնպես էլ փաստացի կանխավարկածները ենթադրություններ են, ապա որո՞նք են վերջիններս միմյանցից տարանջատելու չափանիշները: Ըստ հեղինակի՝ չափանիշը նորմատիվային ամրագրումն է: Եթե նորմատիվային ամրագրումն է, ապա հարց է առաջանում՝ այդ դեպքում ինչպե՞ս պետք է միմյանցից տարանջատել փաստացի և անուղղակի կանխավարկածները, և դա այն դեպքում, երբ, հեղինակի կարծիքով, անուղղակի կանխավարկածները բխեցվում են իրավանորմներից¹⁵: Մեզ համար Ս.Պ. Գրուբցովայի կողմից առաջ քաշված տեսակետն ընդունելի կլիներ, եթե վերջինս առնվազն մեկ օրինակի շրջանակներում միմյանց հետ համեմատեր փաստացի և անուղղակի իրավական կանխավարկածները և վեր հաներ վերջիններիս միջև առկա տարբերությունները: Մինչդեռ օրինակի առկայությունը բացակայում է:

Հաջորդ հեղինակը, որին կցանկանալիք անդրադառնալ, Ն.Ս. Կարանինան է: Վերջինիս աշխատանքի դիտարկումը ցույց է տալիս, որ հեղինակի մոտ առկա են միմյանց հակասող մտքեր: Մասնավորապես, աշխատանքի երկրորդ գլխի երրորդ պարագրաֆում հեղինակը գրում է, որ փաստացի կանխավարկածներն իրավական պրակտիկայից կատարվող հետևություններ են, որոնք օրենսդրությամբ չեն ամրագրվում: Հաջորդ նախադասությամբ գրվում է, որ ապացուցման գործընթացում վերջիններիս վրա տարածվում է օրինական կանխավարկածների կիրառման ռեժիմը: Այնուհետև նշում է, որ փաստացի կանխավարկածները, քանի որ օրենքում ամրագրված չեն, դատարանի համար պարտադիր չեն և փաստացի կանխավարկածները կարող են կիրառվել, եթե դատարանը գտնում է, որ վերջիններս ճիշտ են¹⁶: Առաջին հարցը, որ ծագում է, հետևյալն է՝ ինչպե՞ս է դատարանը որոշում փաս-

տացի կանխավարկածի ճիշտ կամ սխալ լինելը: Այս հարցը, սակայն, Ն.Ս. Կարանինայի կողմից մնում է անպատասխան:

Հեղինակը, որպես փաստացի կանխավարկածի օրինակ, բերում է ոստիկանության համազգեստով անձի առկայությունը, ով ներկայացնում է նաև համապատասխան վկայականը: Այսինքն՝ համազգեստի և վկայականի առկայության դեպքում գործում է տվյալ անձի՝ ոստիկանության ծառայող լինելու փաստացի կանխավարկածը¹⁷: Խնդիրն այն է, որ Ն.Ս. Կարանինայի կողմից բերված կանխավարկածը բխում է օրենքից: Մասնավորապես, «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի¹⁸ 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ոստիկանության ծառայողին տրամադրվում է համազգեստ և վկայական: Այս իրավադրույթի առկայությունն էլ պայմանավորում է նշված կանխավարկածի գոյությունը, որը բխեցնում ենք նորմատիվ իրավական ակտը մեկնաբանելու միջոցով: Հետևաբար, դժվար է հասկանալ, թե ինչպե՞ս է հեղինակն այս կանխավարկածը դիտարկում որպես փաստացի, եթե ուղղակի կամ անուղղակի կանխավարկածների մասին խոսելիս էլ նշում է, որ անուղղակի իրավական կանխավարկածը վեր է հանվում օրենսդրության մեկնաբանման միջոցով¹⁹: Դարձյալ հարց է առաջանում՝ որո՞նք են փաստացի և անուղղակի կանխավարկածների տարանջատման չափանիշները:

Այնուհետև Ն.Ս. Կարանինան նշում է, որ օրենքում իրենց ամրագրումը գտնում են առավել կարևոր կանխավարկածները: «Այնուամենայնիվ օրենքի տեքստում ամրագրում չստացած կանխավարկածները», - գրում է հեղինակը, - «չեն կորցնում իրենց իրավաբանական ուժը»: Այս դեպքում ինչպե՞ս հասկանալ «չեն կորցնում իրենց իրավաբանական ուժը» արտահայտությունը, եթե հեղինակը մինչ այդ գրում է, որ փաստացի կանխավարկածները պարտադիր ուժ չունեն: Իր կողմից ստեղծած այս որոգայթը հեղինակը փորձում է հաղթահարել փաստացի կանխավարկածն իրավական սովորույթի հետ նույնացնելու միջոցով²⁰: Եթե նույնիսկ դա այդպես է, ապա, միևնույն է, իրերի դրությունը ոչնչով չի փոխվում, քանի որ իրավական սովորույթն ունի համապարտադիր բնույթ²¹, և դատարանը պետք է օրենքով նախատեսված դեպքերում այն կիրառի, իսկ փաստացի կանխավարկածը, Ն.Ս. Կարանինայի կարծիքով, պարտադիր ուժ չունի:

Հեղինակի մոտ հակասություններն ավելի են խորանում, երբ փորձում ենք հասկանալ, թե վերջինս ինչ է հասկանում իրավական կանխավար-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

կած ասելով: Մասնավորապես, Ն.Ս. Կարանինան գրում է, որ կանխավարկածն իր բնույթով ենթադրություն է, որը գործում է բացառապես իրավունքում, իսկ տրամաբանական առումով հավանական դատողություն է²³: Միևնույն ժամանակ նշում է, որ փաստացի կանխավարկածը նույնպես ենթադրություն է, որը, սակայն, չունի պարտադիր բնույթ: Խնդիրն այն է, որ Ն.Ս. Կարանինան, վկայակոչելով մի շարք հեղինակների, որոնց կարծիքով փաստացի կանխավարկածները, քանի որ իրավանորմում ամրագրված չեն, չունեն իրավական բնույթ և իրավունքից դուրս են գտնվում, արձանագրում է, որ վերջիններիս հետ կարելի է համաձայնվել միայն առաջին մասով, իսկ երկրորդ մասով կարելի է վիճել, քանի որ բովանդակային առումով՝ իրավական կանխավարկածը տրամաբանական դատողություն է, իսկ ձևի տեսանկյունից՝ փաստացի կանխավարկածը համանման է իրավանորմի և նորմատիվ իրավական ակտի հոդվածի հարաբերակցությանը²⁴: Եթե այդպես է, ապա հեղինակը պետք է բացատրեր այն միտքը, թե ի՞նչ է նշանակում՝ «փաստացի կանխավարկածն ամրագրված չէ իրավանորմում» ձևակերպումը: Եթե իրավանորմում ամրագրված չէ, ապա ըստ հետազոտողի տրամաբանության՝ այն պետք է ամրագրված լինի նորմատիվ իրավական ակտի հոդվածում: Եթե ամրագրված է հոդվածում, նշանակում է՝ ամրագրված է նաև իրավանորմում: Այլ խոսքով ասած՝ հեղինակն ավելի շատ մտել է հակասությունների մեջ, քան՝ առկա հարցերին տվել լուծումներ:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ համանման մոտեցում ունի նաև Գ.Մ. Շեկինը: Վերջինս նշում է, որ փաստացի կանխավարկածները, ի տարբերություն իրավաբանական կանխավարկածների, ուղղված չեն իրավական կարգավորման նպատակին: Վերջինիս կարծիքով՝ կանխավարկածը կամ ամրագրված է իրավանորմում, կամ ոչ. երրորդ տարբերակ գոյություն չունի²⁵: Մի պահ ընդունենք, որ դա այդպես է: Այդ դեպքում ինչպե՞ս պետք է բացատրել հեղինակի այն միտքը, ըստ որի՝ փաստացի կանխավարկածներն իրավունքի հետ նվազագույնը փոխգործակցում են երկու ուղղություններով: Առաջին, փաստացի կանխավարկածներն իրավանորմների ընդունման և ձևակերպման հիմք են և երկրորդ՝ փաստացի կանխավարկածները կիրառվում են ապացույցները գնահատելիս²⁶: Հետևաբար, եթե վերջիններս ուղղված չեն իրավական կարգավորմանը, ապա ի՞նչ պետք է հասկանաք այս ամենի ներքո: Հակասությունը հասնում է իր գագաթնակետին, երբ Գ.Մ. Շեկինը, նախ վկայակոչելով Ռ.Գ. Գերագույն արբիտրաժային դա-

տարանի որոշումը, ուղղակի նշում է, որ դատարանը՝ որպես անհատույց ստացած գումարների, հարկային մարմնի կողմից որակավորման գործերով վեճերի լուծման ժամանակ, բազմիցս կիրառել է փաստացի կանխավարկածը²⁷: Այնուհետև հղում կատարելով Ռ.Գ. քաղաքացիական օրենսգրքի 423-րդ հոդվածի 3-րդ կետին՝ նշում է, որ հատուցելիության փաստացի կանխավարկածն օրենսդրի կողմից տվյալ նորմի ստեղծման համար հիմք է հանդիսացել: Ստացվում է, որ հեղինակը հաջորդ մտքի շրջանակներում ընդունում է, որ իրավանորմներից դուրս՝ առկա են իրավական փաստացի կանխավարկածներ, և այդ կանխավարկածներն ուղղված են իրավական կարգավորմանը, սակայն մինչ այդ էլ գրում է, որ իրավաբանական է այն կանխավարկածը, որն ուղղակի կամ անուղղակի ամրագրում է գտել օրենսդրության մեջ²⁸: Ավելին, Գ.Մ. Շեկինի կարծքով ևս՝ անուղղակի կանխավարկածը վեր է հանվում մեկնաբանման միջոցով: Նա, սակայն, չի տալիս այն հարցի պատասխանը, թե ինչպե՞ս են միմյանց հետ հարաբերակցվում (տարանջատվում) փաստացի և անուղղակի կանխավարկածները: Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ հեղինակի մոտ նույնպես առկա են միմյանց հակասող մտքեր, որոնք, բնականաբար, չեն կարող թույլ տալ ընկալելու հարցի բուն էությունը:

Վերոգրյալում նկարագրված մոտեցումներն այս կամ այն տարբերություններով նկատվում են նաև Ի.Վ. Ռեշետնիկովայի²⁹, Ն.Ա. Նիկիտաշինայի³⁰, Յու.Ա. Սերիկովի³¹, Ս.Ա. Մոսինի³², Ի.Գ. Ռենցի³³, Մ.Պ. Պրոնինայի³⁴, Ե.Ա. Ուզրենիևովայի³⁵, Ֆ.Գ. Շախկելդովի³⁶, Ն.Ն. Յուկանովի³⁷ աշխատանքներում: Թվարկված հեղինակներից առավել հակված ենք անդրադառնալու իրավաբանական մոտեցման կարկառուն ներկայացուցիչ Ն.Ն. Յուկանովի աշխատանքին, որը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ փաստացի կանխավարկածների վերաբերյալ վերջինիս մոտ առկա հակասություններն առավել խորքային են:

Այսպես, Ն.Ն. Յուկանովը, քննարկելով փաստացի կանխավարկածները, գրում է, որ այն ոչ թե արժանահավատ, այլ հավանական ընդհանրացում է³⁸: Ստացվում է, որ իրավական կանխավարկածն արժանահավատ ընդհանրացում է, իսկ փաստացի կանխավարկածը՝ ոչ: Ենթադրենք՝ առաջնորդվում ենք հավանականություններով և մի պահ ընդունում, որ հեղինակի կողմից առաջ քաշված չափանիշները ճիշտ են: Սակայն այստեղ հարց է ծագում՝ նախ մի կողմից ինչպե՞ս ենք որոշում անուղղակի կանխավարկածն իրավական է, թե՛ փաստացի, և երկրորդ՝ այն (անուղղակի կանխա-

վարկաձև) հավանակա՞ն է, թե՞ արժանահավատ: Այլ կերպ ասած՝ ո՞րն է հավանականությունն արժանահավատությունից տարանջատելու չափանիշը:

Երկրորդ չափանիշն այն է, որ փաստացի կանխավարկաձև կարող է հերքվել, իսկ իրավականը՝ ոչ: Խնդիրն այն է, որ հեղինակը չի բերում փաստացի կանխավարկաձևի օրինակ, որ այն հավանական է և կարող է հերքվել: Փոխարենը բերում է «օրենքի իմացության» կանխավարկաձև և եզրահանգում, որ այն չհերքվող իրավական կանխավարկաձև է³⁹: Իրականում, ցանկացած կանխավարկաձև իր պերֆորմատիվ բնույթի հաշվին ենթակա է հերքման, այդ թվում նաև՝ օրենքի իմացության կանխավարկաձև: Բերենք մեկ օրինակ և շարժվենք առաջ: Դիցուք՝ Ա-ն 2020թ. դեկտեմբերի 10-ին Բ-ի հետ կնքած է լինում գործարք: 2021թ. հունվարի 2-ին վթարի է ենթակվում և մոտ մեկ տարի գտնվում է կոմայի մեջ: 2021թ. ապրիլի 1-ին ընդունվում է օրենք, որը հետադարձ ուժ է ունենում Ա-ի կողմից կնքած գործարքի վրա, որը, սակայն, օբյեկտիվորեն չէր կարող կատարել այդ օրենքից բխող գործողություններ: 2021թ. հոկտեմբերի 24-ին Ա-ն դուրս է գալիս կոմայից: Հարց՝ արդյոք կարո՞ղ ենք պնդել, որ վերջինիս համար ևս գործում է տվյալ օրենքի մասով վերը նշված իրավական կանխավարկաձև:

Ն.Ն. Յուկանովի կողմից առաջ քաշված չափանիշների անկարողությունն առավել վառ դրսևորվում է, երբ հեղինակը գրում է, որ փաստացի կանխավարկաձևի կարևորագույն բնութագրիչ հատկանիշը ենթադրվող փաստի ճշմարտացիության բարձր հավանականությունն է⁴⁰: Այսինքն, եթե բարձր հավանականությունը բացակայում է, նշանակում է՝ փաստացի կանխավարկաձև գոյություն չունի: Ընդունենք այդպես է: Սակայն հեղինակն ինչպե՞ս պետք է բոլորիս պարզաբանի հետևյալ հարցը՝ անմեղության կանխավարկաձև արժանահավա՞տ, թե՞ բարձր հավանականության ընդհանրացում է: Շարունակենք: Հակասությունն ավելի է խորանում, երբ նշում է, որ փաստացի կանխավարկաձևի հերքման համար բավարար է ենթադրվող փաստի ճշմարտացիության վերաբերյալ կասկածը⁴¹: Դիցուք՝ Ա-ին ձերբակալում են սպանություն կատարելու պահին: Եթե առաջնորդվենք Ն.Ն. Յուկանովի տրամաբանությամբ, ապա տվյալ պահից սկսած՝ պետք է հերքենք անմեղության կանխավարկաձևը: Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ հեղինակի կողմից առաջ քաշված լուծումները ևս՝ չեն կարող հնարավորություն տալ բացահայտելու փաստացի կանխավարկաձևի էությունը:

Եթե սեղանը մաքրենք, ապա կտեսնենք, որ այն չափանիշները, որոնք առաջարկում են փիլիսոփայական և իրավաբանական մոտեցման կողմնակիցները, հնարավորություն չեն տալիս ստանալու մի շարք հարցերի պատասխաններ: Մասնավորապես, անպատասխան են մնում հետևյալ հարցերը՝ ի վերջո ո՞րն է այս դասակարգման անհրաժեշտությունը, ո՞րն է փաստացի կանխավարկաձևի էությունը, գործնականում ի՞նչ խնդիրներ է լուծում և այսպես շարունակ: Փոխարենը «հորինում» և սկսում են վիճել ինչ-որ արհեստական խնդիրների շուրջ: Այս անպտուղ բանավեճը շարունակվելու է այնքան ժամանակ, քանի դեռ փաստացի կանխավարկաձևները շարունակելու ենք հետազոտել իրականությունից կտրված, քանի դեռ չենք փոխելու մեր պատկերացումներն իրավական կանխավարկաձևի էության, նշանակության վերաբերյալ: Իսկ ի՞նչ ենք մենք առաջարկում:

Մեր պատկերացմամբ *իրավական կանխավարկաձևը նորմատիվ իրավական ակտում ուղղակի կամ անուղղակի ձևով ամրագրված կամ իրավական սկզբունքներից, իրավանորմներից, այդ թվում նաև՝ իրավաբանական փաստերից բխեցվող կանխադրույթ հանդիսացող օժանդակ իրավական միջոց է, որը թույլ է տալիս մտածել իրավունքում կամ իրավունքի մասին՝ կառուցելով իրավական երևույթների գոյության կամ բացակայության վերաբերյալ պայմանական արժանահավատ դատողություններ/մտահանգումներ, քանի դեռ այդ կերպ մտածելու հնարավորությունը (դատողությունը/մտահանգումը) չի հերքվել*: Անշուշտ, ընթերցողի մոտ պետք է տրամաբանական հարց ծագի՝ ի՞նչ է սա նշանակում և ի՞նչ հարցերի պատասխաններ է տալիս:

Փորձենք կոնկրետ օրինակի շրջանակներում նախնական պատկերացում կազմել փաստացի կանխավարկաձևի էության վերաբերյալ: Երբ խոսում ենք իրավունքի անալոգիայի մասին, նշում ենք, որ ելնելով ընդհանուր սկզբունքներից և իրավունքի իմաստից՝ իրավական սկզբունքի միջոցով կարգավորում ենք օրենսդրությամբ (պոզիտիվ իրավունքի շրջանակներում) չկարգավորված հարաբերություններ⁴²: Առաջին հայացքից տպավորություն է ստեղծվում, որ իրավունքի անալոգիա կիրառելու հիմքն իրավական սկզբունքներն են՝ *որպես իրավական համակարգի շարժիչ ուժ, որոնք կանխորոշում են պետության և իրավունքի զարգացման ուղղությունները, չկարգավորված հարաբերությանը հաղորդում են իրավական իմաստ և բովանդակություն*⁴³, իսկ հասարակական հարաբերության կանոնակարգման համար կիրառվող մի-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ջոցն անալոգիան է՝ որպես տրամաբանական հնարք, սակայն միայն առաջին հայացքից: Երբ խնդրին մոտենում ենք գործիքակազմային առումով, նկատում ենք, որ իրավական սկզբունքի և անալոգիայի կիրառման համար անհրաժեշտ է ինչ-որ կանխադրույթ, օժանդակ իրավական միջոց, որն անվանում ենք՝ իրավական կանխավարկած: Իրականում, յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում, երբ իրավունքի անալոգիա կիրառելը թույլատրված է, մենք ելնում ենք փաստացի իրավական այն կանխավարկածից, որ իրավունքի սկզբունքները, որոնք արտահայտում են իրավունքի էությունը, ի վիճակի են կարգավորելու պոզիտիվ իրավունքի կողմից չկարգավորված հարաբերությունները: Այլ կերպ ասած՝ փաստացի կանխավարկածի առկայությունն է հնարավորություն տալիս անալոգիան կիրառել որպես տրամաբանական հնարք, իսկ իրավական սկզբունքը՝ որպես պոզիտիվ իրավունքի կողմից չկարգավորված հարաբերության կարգավորման իրավական միջոց:

Պատկերացնենք՝ Ա-ն ցանկանում է Բ-ի հետ կնքած գործարքը վիճարկել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի⁴⁴ 312-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքով, այն է՝ «...*էական նշանակություն ունեցող մոլորության ազդեցության տակ կնքված գործարքը դատարանով կարող է անվավեր ճանաչվել մոլորության ազդեցության ներքո գործած կողմի հայցով:*»: *Էական նշանակություն ունի գործարքի բնույթի կամ դրա առարկայի այնպիսի հատկանիշների վերաբերյալ մոլորությունը, որը զգալիորեն պակասեցնում է այն ըստ նշանակության օգտագործելու հնարավորությունները:* Սույն իրավադրույթն ընթերցելուց հետո պարզ է դառնում, որ կարող է վիճարկվել միայն այն մոլորությունը, որն էական է եղել: Հետևաբար, հարց է առաջանում՝ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում հայցվորը պարտավոր է ապացուցել մոլորության էական լինելը, թե՞ առկա է իրավական միջոց, որը վերջինիս ազատում է մոլորության էական լինելու փաստն ապացուցելու պարտականությունից: Առաջին հայացքից ո՛չ ուղղակի և ո՛չ էլ անուղղակի կերպով այդպիսի իրավական միջոց չենք տեսնում: Սակայն գործառնության կառուցվածքային մեթոդը թույլ է տալիս արձանագրելու, որ դիտարկվող հոդվածի 1-ին մասի առաջին նախադասությունը, որին հետևում է երկրորդ պարբերությամբ սահմանված նախադասությունը, և որը պայմանավորում է նաև ապացուցման բեռի բաշխումը, կառուցված է հետևյալ փաստացի իրավական կանխավարկածի հիման վրա. *եթե մոլորությունը վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 312-րդ հոդվածի 1-ին մասի երկ-*

րորդ պարբերությամբ նախատեսված տեսակներից (գործարքի բնույթի կամ դրա առարկայի հատկանիշների վերաբերյալ մոլորությունը) որևէ մեկին, ապա մոլորությունը համարվում է էական, այսինքն գործում է մոլորության էական լինելու կանխավարկածը, քանի դեռ մյուս կողմը, որը շահագրգռված է գործարքի վավերությունը պահպանելու մեջ, այլ բան չի ապացուցում:

Օրինակները, իհարկե, կարող ենք անընդհատ թվել: Սակայն առաջարկում ենք այսքանով բավարարվել: Բարձրացված հիմնահարցի վերաբերյալ մեր տեսլականի՝ առկա մոտեցումներից հայեցակարգային տարբերությունն այն է, որ փաստացի կանխավարկածն իրավական կանխավարկածի տարատեսակ է, որը, գուտ ամրագրման փաստից ելնելով, տարանջատում ենք օրինական իրավական կանխավարկածներից, որոնք իրենց ուղղակի կամ անուղղակի ամրագրումն են գտնում նորմատիվ իրավական ակտերում, և բոլորը միասին գործում են իրավունքում: Այսինքն՝ իրավական կանխավարկածներ, որոնք այս կամ այն կերպ ամրագրված են իրավանորմերում և կանխավարկածներ, որոնք ամրագրված չեն, սակայն իրավական համակարգում առկա են. երկրորդները բխեցնում ենք իրավանորմերից, իրավական սկզբունքներից, գոյություն ունեցող իրավաբանական փաստերից: Եթե փաստացի կանխավարկածը չի բխեցվում նշված տարբերակով, նշանակում է, որ այդպիսի կանխավարկած իրավունքում գոյություն չունի: Ավելին, փաստացի իրավական կանխավարկածներն են, որոնք թույլ են տալիս ճանաչելու իրավական օրինաչափությունները: Օրինակ, եթե մոլորության էական լինելու կանխավարկածի միջոցով մտածում ենք պոզիտիվ իրավունքի շրջանակներում և կատարում դատողություն, ապա երկրորդի՝ պոզիտիվ իրավունքի կողմից չկարգավորված հարաբերությունն իրավական սկզբունքով կարգավորելու կանխավարկածի միջոցով մտածում ենք իրավունքի մասին⁴⁵:

Այսպիսով, իրավունքում փաստացի կանխավարկած ասելով՝ պետք է հասկանալ այն կանխավարկածները, որոնք առաջացնում են որոշակի իրավական հետևանքներ, ինչպես որ մյուսները և պարտադիր են իրավակիրառի համար: Պատկերավոր ասած՝ փաստացի կանխավարկածները եփած սուրճի աղացած հատիկներն են բաժակում, որոնք մեզ թույլ են տալիս զգալու, ընկալելու իրավունքը, ինչպես աղացած հատիկների՝ սուրճի համը՝ վերջիններս, ըստ անհրաժեշտության, ցանկացած պահի պատրաստ են նպաստելու իրավունքի առջև ծառայած խնդիրների լուծմանը: Փաստացի

www.aradaradailyjournal.com

իրավական կանխավարկածների միջոցով իրավունքը դառնում է առավել կենդանի: Վերջիններս այն արդյունքներին հասնելու նկատմամբ հույս են, որին ձգտում են ինչպես իրավաստեղծ, այնպես էլ իրավակիրառ և իրավաիրացնող գործունեության ընթացքում: Այստեղ տեղին է հիշատակել Գ.Վ. Շվեկովի այն միտքը, որ օրենքում որևէ կերպ ամրագրված չէ այնպիսի կարևորագույն կանխավարկած, ինչպիսին օրենքների իմացության կանխավարկածն է, որը, սակայն, տեսությունն ու պրակտիկան դիտարկում են որպես իրավունքում անվերապահորեն գործող իրավական կանխավարկած⁴⁶:

Հակառակ դեպքում՝ իրավունքից դուրս փաստացի կանխավարկածների հարցն ուսումնասիրելու անհրաժեշտությունն ամենևին էլ պարզ չէ: Եթե իրավաբանական հանրությունը բոլոր դեպքերում կորոշի հրաժարվել մեր մոտեցումից, հոգ չէ. պարզապես փաստացի կանխավարկածների ուղղությամբ այլևս պետք չէ կատարել հետազոտություններ: Խնդիրն այն է, որ այս կերպ մոտեցումից հրաժարվելու դեպքում այդ նույն մասնագիտական հանրությունը շարունակելու է դարձյալ վիճել, սակայն այդպես էլ չի կարողանալու բացատրել՝ պարտատերն ընդհանուր սեփականության մյուս մասնակիցներին, պարտապանին պատկանող բաժնեմաս գնելու առաջարկ ներկայացրած լինելու⁴⁷, սեփական իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության և վերականգման համար դատարան դիմելու⁴⁸, ֆինանսական համակարգի հաշտարարի որոշումների նկատմամբ օրենքով սահմանված՝ դատական սահմանափակ միջամտության⁴⁹, ամուսնալուծության գործեր քննելիս կողմերին լսելուց և գործի փաստական հանգամանքները բազմակողմանի և օբյեկտիվորեն հետազոտելուց և զնահատելուց հետո ամուսիններին հաշտվելու համար ժամկետ տրամադրելու անհրաժեշտության և նպատակահարմարության ողջամիտ համոզմունքի⁵⁰, ամուսինները, ծնողները և զավակները (որդեգրողները ու որդեգրվածները) ընտանիքի անդամներ հանդիսանալու (որպես ընդհանուր կանխավարկած), օրենքի մասին տեղյակ լինելու⁵², իրավունքի խախտված լինելու մասին իմացած լինելու⁵³, անվճարունակության և պարտապանի բարեխղճության պարտաճանաչության⁵⁴ դատարանի կամ դատավորի անաչառության⁵⁵, ազատության իրավունքի կանխավարկածը հաղթահարված չլինելու⁵⁶ և նմանատիպ այլ փաստացի իրավական կանխավարկածների գոյությունն իրավունքի համակարգում: Ավելին, իրավաբանական միտքը հայտնվելու է այսպիսի մի իրավիճակում:

Մարդկությունը դեռևս հարյուրավոր տարիներ առաջ երագում էր օդային տարածությունը կտրելանցնելու մասին: Սակայն այդ երագանքները սահմանափակվում էին թռչող գորգի մասին պատկերացումներով կամ էլ թռչնի թևերը կրկնօրինակելու անհաջող փորձով, այնքան ժամանակ, քանի դեռ չյուրացվեցին օդային տարածությունն անցնելու օրինաչափությունները: Հետևաբար, եթե հրաժարվում ենք փաստացի կանխավարկածն իրավական համարելուց, ապա պետք է հրաժարվենք նաև իրավական օրինաչափությունները տեսնելու, յուրացնելու նպատակից և բավարարվենք զարգացած իրավական համակարգ ունենալու, իրավական կանխավարկածների ընդհանուր տեսություն մշակելու սին երագանքներով:

www.ardaradutyunjournal.com

- ¹ Իրավունքի գործիքակազմային տեսության՝ որպես մեթոդաբանության մասին, տե՛ս Վիրարյան Գ.Մ., Իրավական կանխավարկածների ընդհանուր տեսության հայեցակարգի մշակման մեթոդաբանության շուրջ: *Регион и мир // Научноаналитический журнал. Том XII, N 2, 2021, С. 33-42:*
- ² Տե՛ս, օրինակ Գրուբցова С.П., Правовые презумпции в судебном административном процессуальном праве: дисс. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2018, С. 145.
- ³ Տե՛ս, Գրուբցова С.П., նույն տեղում:
- ⁴ Տե՛ս, Мейер Д.И., Избранные произведения по гражданскому праву. М.: Изд. АО “Центр ЮрИнфоР”, 2003, С. 15, 98-121:
- ⁵ Տե՛ս, Васьковский Е.В., Учебник гражданского процесса. Под ред. В.А. Томсинова. М.: Изд. Зерцало, 2003, С. 294:
- ⁶ Տե՛ս, Оршанский И.Г., О законных предположениях и их значении // Журнал гражданского и уголовного права. Изд. Типография А.М. Котомина, 1874, Кн. 4, С. 6-7:
- ⁷ Տե՛ս, Дормидонтов Г.Ф., Классификация явлений юридического быта, относимых к случаям применения фикций. Казань: Изд. Типо-лит. Имп. ун-та, 1895, С. 22-26:
- ⁸ Տե՛ս, Гамбаров Ю.С., Гражданское право. Общая часть. М.: 1899, С. 565-581 (ներքեմսվել է՝ <https://www.twirpx.com/file/182635/> էլ. կայքից, 20.01.2021թ., ժամը՝ 20:33):
- ⁹ Տե՛ս, Нефедьев Е.А., Учебник русского гражданского судопроизводства. Краснодар: Изд.Совет. Кубань, 2005, С. 214:
- ¹⁰ Տե՛ս, Победоносцев К.П., Курс гражданского права. Часть вторая: Права семейственные, наследственные и завещательные: Учебник. М.: Изд. Статут, 2003, С. 18, 128, 136, 615:
- ¹¹ Տե՛ս, օրինակ Բабаяев В.К., Презумпция в советском праве. Горький: Изд. ГВШ МВД СССР, 1974, С. 41-45, Штутин Я.Л., Предмет доказывания в гражданском процессе. М.: Изд. Госюриздат, 1963, С. 105, Каминская В.И., Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе. М., Л.: Изд. АН СССР, 1948, С. 34-39, Клейнман А.Ф., Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе. Л.: Изд. АН СССР, 1950, С. 47, Штейнберг А., Предположения как доказательства в гражданском процессе. // Сов. юстиция. Изд. НКЮ СССР, 1940, N 13, С. 11-13, Васильев Л.В., Фактические презумпции в советском уголовном судопроизводстве// Известия высших учебных заведений. Правоведение. 1982, N 1, С. 95-99, Федотов А.В., Понятие и классификация доказательственных презумпций // Журнал рос. права. 2001, N 4, С. 64-79, Кузнецова О.А., Презумпции в российском гражданском праве: дисс. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2002, С. 69-72, Нахова Е.А., Роль презумпций и фикций в распределении обязанностей по доказыванию. Саратов: Изд. Сарат. ун-та, 2006, С. 43, 49-50, Ренц И.Г., Факты и доказательства в международных спорах: между истиной и справедливостью. М.: Изд. Статут, 2018, С. 135-141.
- ¹² Փրիիսովիայական և իրավաբանական մոտեցումների մասին տե՛ս Սերиков Ю.А., Презумпции в гражданском судопроизводстве. М.: Изд. Волтерс Клувер, 2008, С. 18-19.
- ¹³ Տե՛ս, Գրուբցова С.П., նշված աշխատությունը, էջ 147:
- ¹⁴ Տե՛ս, Գրուբցова С.П., նշված աշխատությունը, էջ 72:
- ¹⁵ Տե՛ս, Գրուբցова С.П., նշված աշխատությունը, էջ 153:
- ¹⁶ Տե՛ս, Каранина Н.С., Правовые презумпции в теории права и российском законодательстве: дисс. канд. юрид. наук. Москва, 2006, С. 83.
- ¹⁷ Տե՛ս, Каранина Н.С., նշված աշխատությունը, էջ 83-84:
- ¹⁸ Ընդունվել է 03.07.2002թ.: ՀՀ ՊՏ 2002.08.08/32(207): Հոդ. 734-րդ:
- ¹⁹ Տե՛ս, Каранина Н.С., նշված աշխատությունը, էջ 96:
- ²⁰ Տե՛ս, Каранина Н.С., նշված աշխատությունը, էջ 85:
- ²¹ Տե՛ս, Каранина Н.С., նույն տեղը:
- ²² Տե՛ս, Վաղարշյան Ա.Գ., Պետության և իրավունքի տեսություն: Գաախսություններ / ԵՊՀ. Եր.: Հեղինակային հրատ., 2017, էջ 94:
- ²³ Տե՛ս, Каранина Н.С., նշված աշխատությունը, էջ 11-12:
- ²⁴ Տե՛ս, Каранина Н.С., նշված աշխատությունը, էջ 84-85:
- ²⁵ Տե՛ս, Щекин Д.М., Юридические презумпции в налоговом праве. Учебное пособие. М.: Изд. МЗ Пресс, 2002, С. 62:
- ²⁶ Տե՛ս, Щекин Д.М., նշված աշխատությունը, էջ 63:
- ²⁷ Տե՛ս, Щекин Д.М., նշված աշխատությունը, էջ 63-64:
- ²⁸ Տե՛ս, Щекин Д.М., նշված աշխատությունը, էջ 29:
- ²⁹ Տե՛ս, Решетникова И.В., Презумпции и фикции в арбитражном процессе / Проблемы гражданского процесса. Вестник гражданского процесса, N 1, 2019, С. 24.
- ³⁰ Տե՛ս, Никиташина Н.А., Классификация презумпции в семейном праве / Теоретические проблемы отраслей права, N 3 (136), 2018, С. 36-38 (<https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiyaprezumptsiyvsemeynomprave/viewer>, վերջին այցելություն՝ 26.01.2021թ., ժամը՝ 16:11):
- ³¹ Տե՛ս, Сериков Ю.А., Презумпции в гражданском судопроизводстве. М.: Изд. Волтерс Клувер, 2008, С. 19:
- ³² Տե՛ս, Мосин С.А., Конституционные принципы и презумпции-принципы: монография. 2е изд., перераб. и доп. М.: Изд. Юстицинформ, 2018, С. 47-48.

³³ Տե՛ս, Ренц И.Г., Факты и доказательства в международном гражданском процессе: теоретические проблемы: дисс. докт. юрид. наук. Екатеринбург, 2018, С. 130-150.

³⁴ Տե՛ս, Пронина М.П., Презумпции в современном российском праве: дисс. канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2010, С. 52-56:

³⁵ Տե՛ս, Угренинова Е.А., Презумпции в российской государственно-правовой традиции: дисс. канд. юрид. наук. Краснодар, 2013, С. 54-61.

³⁶ Տե՛ս, Шахкелдов Ф.Г., Концептуальные аспекты презумпции невиновности в уголовном процессе: генезис и тенденции совершенствования: дисс. докт. юрид. наук. Майкоп, 2006, С. 42-44.

³⁷ Տե՛ս, Цуканов Н.Н., Правовые презумпции в административной деятельности милиции: дисс. канд. юрид. наук. Омск, 2001, С. 37-47.

³⁸ Տե՛ս, Цуканов Н.Н., նշված աշխատությունը, էջ 43:

³⁹ Տե՛ս, Цуканов Н.Н., նշված աշխատությունը, էջ 49:

⁴⁰ Տե՛ս, Цуканов Н.Н., նշված աշխատությունը, էջ 41, 45:

⁴¹ Տե՛ս, Цуканов Н.Н., նշված աշխատությունը, էջ 47:

⁴² Տե՛ս, орինակ Нерсесянц В.С., Общая теория права и государства: учебник. М.: Изд. Норма, 2012, С. 494, Хачатуров Р.Л., Аналогия в праве // Вектор науки ТГУ. 2009, N 5(8), С. 129.

⁴³ Տե՛ս, орինակ Ведяхин В.М., Принципы правового регулирования рыночных отношений // Правоведение. 1995, N 45, С. 27.

⁴⁴ Ընդունվել է 05.05.1998թ.: ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50):

⁴⁵ Իրավունքում մտածողության և իրավունքի մասին մտածողության ձևերի մասին, տե՛ս Овчинников А.И., Правовое мышление: дисс. докт. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2004, С. 124-138, Овчинников А.И., Правовое мышление: аксиологический и герменевтический аспекты: дисс. канд. юрид. наук. РостовнаДону, 2000, С. 119-136:

⁴⁶ Տե՛ս, Швеков Г.В., Преемственность в праве. М.: Изд. Высш. шк., 1983, С. 42.

⁴⁷ ՀՀ Լոռու մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԼԳ-2/0087/02/20 քաղաքացիական գործով 2020թ. հուլիսի 31-ի վճիռը:

⁴⁸ Տե՛ս, ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԵԳ-1/802/02/20 քաղաքացիական գործով 2020թ. սեպտեմբերի 25-ի վճիռը:

⁴⁹ Տե՛ս, ՀՀ Լոռու մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԼԳ-2/0036/02/20 քաղաքացիական գործով 2020թ. մայիսի 18-ի որոշումը:

⁵⁰ Տե՛ս, ՀՀ Շիրակի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ՇԳ-1/6835/02/19 քաղաքացիական գործով 2020թ. ապրիլի 15-ի վճիռը:

⁵¹ Տե՛ս, ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԵԳ-1/42573/02/19 քաղաքացիական գործով «Հայցադիմումի ընդունումը մերժելու մասին» 2019թ. դեկտեմբերի 16-ի որոշումը:

⁵² Տե՛ս, ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԵԳ-1/5520/02/20 քաղաքացիական գործով 2020թ. հոկտեմբերի 21-ի վճիռը:

⁵³ Տե՛ս, ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի թիվ ԳԳ-4/0692/02/20 քաղաքացիական գործով 2020թ. հոկտեմբերի 20-ի վճիռը:

⁵⁴ Տե՛ս, ՀՀ Սնանկության դատարանի թիվ ՄՆԳ-3026/04/20 սնանկության գործով 2021թ. հունվարի 18-ի վճիռը, ՀՀ Սնանկության դատարանի թիվ ՄՆԳ-2469/04/20 սնանկության գործով 2020թ. դեկտեմբերի 23-ի վճիռը, ՀՀ Սնանկության դատարանի թիվ ՄՆԳ-2463/04/20 սնանկության գործով 2020թ. դեկտեմբերի 2-ի վճիռը:

⁵⁵ Տե՛ս, ՀՀ վճարել դատարանի թիվ ԵԱԲԳ-1/1137/02/08 քաղաքացիական գործով 2009թ. մարտի 13-ի որոշումը:

⁵⁶ Տե՛ս, ՀՀ վճարել դատարանի թիվ ԵԳ-0649/06/18 քրեական գործով 2019թ. նոյեմբերի 7-ի որոշումը:

Геворг Вирабян
Соискатель кафедры теории и истории
государства и права юридического факультета ЕГУ

РЕЗЮМЕ

К основной проблеме фактических презумпций

Основная проблема фактических презумпций отнюдь не нова в праве, а идея раскрытия сущности последних до сих пор продолжает являться одним из неотъемлемых сопровождающих творческой жизни правоведов. В частности, краткое описание правовой мысли о фактических презумпций на протяжении десятилетий приводит к тому, что доктрина разработала два подхода – философский и юридический, которые презумпции, по факту закрепления, классифицируют на правовую и фактическую, предлагая свои представления на решение основной проблемы. Дело в том, что предлагаемые решения не приводят к единому подходу, а наоборот, приводят к тупику, добавляя к ряду препятствий на пути разработки общей теории правовых презумпций.

С целью разработки концепции общей теории интегрирования отраслевых подходов к правовым презумпциям, данная статья посвящена фактическим презумпциям, в рамках которой автор подверг системному анализу решения, предложенные философскими и юридическими подходами; выявил недостатки; конкретизировал основную проблему; поновому представил свое видение ее решения и ближайшее будущее юриспруденции, если юридическое сообщество не откажется от традиционных подходов. Проведенное исследование, методологической основой которого является инструментальная теория права, имеет научно-практическое значение.

Ключевые слова: фактическая презумпция, правовая презумпция, вспомогательное правовое средство, правовая норма, правовой принцип, правовая аналогия, инструментальная теория права, постулат, суждение, умозаключение, позитивное право.

Gevorg Virabyan
PhD student of YSU Faculty of Law
Chair of Theory and History of State and Law

SUMMARY

On the issue of factual presumptions

The main problem of factual presumptions is by no means new in law, and the idea of disclosing the essence of the latter still continues to be one of the integrals accompanies of the creative life of jurists. In particular, a brief description of legal thought about factual presumptions over the decades leads to the fact that the doctrine has developed two approaches philosophical and legal, which classify presumptions according to the fact of fixation as legal and factual, offering their ideas for solving the problem. The problem is that the proposed solutions do not take a unified approach, but rather lead to a deadlock, supplementing the list of obstacles to the development of a general theory of legal presumptions.

In order to develop the concept of general theory of integration of sectoral approaches of legal presumptions, this article is devoted to factual presumptions, in the framework of which the author systematically analyzed the solutions proposed by philosophical and legal approaches, identified shortcomings, specified the issue, presented his vision. The near future of jurisprudence if the legal public does not abandon traditional approaches. Conducted research, methodological basis which is followed by instrumental theory of law has a scientific-practical significance.

Key words: factual presumption, legal presumption, accessory legal remedy, legal rule, legal principle, law analogy, instrumental theory of law, postulate, judgement, conclusion, positive law.

Բնագիրը ներկայացվել է 20.05.2021թ.

Ընդունվել է տպագրության 01.06.2021թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսվել է) իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյանը